

LAIMINGIAUSIOJI VASARA

Tai buvo laimingiausioji mano vasara. Gal ir kitos buvo laimingos, bet aš jų nebeatsimenu. O šitoji man tada buvo padaryta iš labai mėlyno dangaus, skaidriausio vandens Aiškūne, juodų vėžių pakriaušėse ir apšiurusių bibliotekos knygų. Nuo knygų prasidėjo mano gyvenimas, jomis, reikia manyti, ir baigsis. Negaliu sakyti, kad esu knygų žmogus, nors kiti gyvena knygose, sapnuoja kaip knygose, kalba kaip knygose. Buvau upelio žmogus, miškelio žmogus, žvyrijų, dar esu buvęs grybų ir žuvų, o paukščių – ne, nors galvą užvertęs galėdavau ilgai žiūrėti, kaip kregždės šauda virš žalio kiemo. Dar esu buvęs savo pajuodusio smuikelio žmogus, dvejus metus – pirmdėlės karvelės Būkos, kurios ilgėjausi net kariuomenėj. Bet tai buvo vėliau, daug vėliau, o tą laimingąją savo vasarą aš tebuvaу mažas, pajuodęs, alkanas vaikas su knygų pundeliu po pažasčia.

Kaimo pradinę baigiau per dvejus metus ir nebežinojau, ką toliau daryti. Kaip ją baigiau, kaip joje mokiausi, tik miglėlė belikusi. Lyg nė mokėsis nebūčiau. Bet žiūrėdamas į vasaros kregždes, jau buvau bepradedęs svajoti, kaip rudenį vaikščiosiu žvyrkeliu į Mosėdj, ten bus daug knygų, daug vaikų, daug naujų

mokytojų, o ne tik šie du. Čia mokytoja visą pamoką mezga ir mezga, o jos vyras niauriai žiūri pro langą ir vis barbena pirštais į stalą...

Artėjo ruduo, kregždės išskrido, už klėties pradėjo sirpti slyvos: tos mažosios, labai tamsiai mėlynos ir dar mėlyniau rūgščios. Sugalvojau: rugsėjo pirmosios rytą prisiskinsiu jų pilnas kišenes, naujojoje mokykloje padalinsiu klasės vaikams, kad su manimi draugautų. Bet patėvis pasakė:

– Niekur tu šią žiemą neisi. Pirmiau šiek tiek paauk. Nusineš varna nuo vieškelio.

O kaip aš paaugsiu, jei esu amžinai alkanas? Vakarienei visuomet tik putra – vanduo, į kurį įblęsta sauja ruginių miltų. Naktį negali nieko kito pasapnuoti, tiktai duonos kvapą, – sako, niekas kvapų nesapnuoja, aš sapnuodavau.

Patėvis iš arklio ašutų buvo nusivijęs lydekinės meškerės valą. Ir mane išmokė. Plūdė – iš pušies žievės, didelė ir ruda, dvigubas kablys sulenktas iš kietos plieninės vielos. Kotą išsikirto lazdyno krūme, peiliu nuskuto žievę, tik pačioje galūnėje paliko neskustą dėl tvirtumo. Mano meškerėlė buvo trumpesnė, plūdelė – kaip nykščio galas, o kabliukas sulenktas iš žiogelio. Aš visuomet turėjau sugauti patėviui pirmąją žuvelę, o jis, pamovęs ant savo dvigubo kablio, per karklyno viršų ją tyliai nuleisdavo į sietuvą...

Lydekas motina kepdavo. Nuo jų greitai užaugtum, jei galėtum visas suvalgyti vienas. Tačiau turi laukti ir laukti. Suaugusieji nebeprisimena, kaip patys laukė ir kaip negalėjo sulaukti, kol užaugo.

Aš sugalvoju, kaip užaugti greičiau. Reikia vienam pačiam prisigaudyti daug žuvis, slaptai išsikepti ant laužo žvyrjose – ir valgyti, valgyti užsimerkus, kol pajusiu, kad jau augu. Dar reikia pasiimti druskos, degtukų ir peilį pasmailinti pagaliui, ant kurio pamovęs aš tą žuvį kepsiu. Tik nesugalvoju, kaip jos tiek daug prisigaudyti.

Šauklių kaimo žemė derlinga, bet labai akmenuota. Žmonės metų metais velka, veža tuos akmenis ir krauna į ilgiausias kūlines, o kitą pavasarį – ir vėl jie pilkuoja dirvose, vėl besą iškišę savo pakaušius, šokindami į viršų plūgus, dalgius ir akėčias. Bet prie tų kūlinių anksčiausiai išsirpsta žemuogės. Pasiėmęs sulankstytą aliuminį puodelį, aš pirmasis iš kaimo vaikų ten ir budėdavau. Vos parausta uogos šonas – jau ir mano burnoj, į puodelį nelabai kuri įkrenta. Privalgyti neprivalgysi, bet patį didįjį alkį apraminti galima. Motina ir nesitikėdavo tų mano uogų, jų niekaip nepavykdavo parnešti namo.

Prie kūlinės atsitūpęs, aš ir įžiūrėjau plyšyje granatą. Kas ją ten įkišo – nežinau, bet ją radau aš, ir dabar ji – mano! Noriu – sprogdinu, noriu šiaip pasislėpęs ritinėju!..

Tai buvo ne ta baisioji, skeveldrinė, kuri visa rantuota, o kita, ne tokia bauginanti, panaši į nedidelę konservų skardinę, net visai jauki ir patogi laikyti saujoj. Buvo ir žiedas, ir sprogdiklis, o ką toliau daryti, mes, kaimo vaikai, jau visi žinojom. Įstačiau granatą į puodelį, paroviau žolės, apkamšiau iš šonų ir dar ant viršaus užmurdžiau, kad nebarškėtų, kai tekinas bėgsiu namo. Kol bėgau, prisiminiau patėvio pasakojimą, kad per karą rusų kareiviai granatomis sprogdino Bartuvoje žuvis. Vieną

buvo įmetę ir į Kaubrienės vištininką, paskui pusę dienos virš kaimo sklandė dulkių, pūzrų debesis ir raibos vištų plunksnos. Dabar ir aš turėsiu žuvies! Neduosiu niekam! Jiems nereikia augti, o man reikia, nes esu per mažas ir negaliu eiti į Mosėdžio mokyklą.

Atgurgėjęs nuo Šauklių ganyklų, nuo Nerpuolės pelkių, Aiškūnas pro pat mūšų trobos galą jau teka ramus, tik labai vingiuotas. Troba ne mūšų, o Mosteikos, juos išvežė į Sibirą, aš jų niekada nemačiau, bet kol mes čia gyvenam, kaimynai bent neišplėš grindų ir neišlups langų. Kiek paėjus, toliau yra akmenuota brasta ir lieptas su perlaužtu turėklu, o už jos – karklais, laukiniais serbentais, vingiorykštėmis užvirtę upelio vingiai. Ten nepasimaudysi, ten šaltas vanduo, ten vėžių karalystė. Maudytis galima tik trijose sietuvose, kurios taip ir eina viena po kitos: Mosteikinė, Juodeikinė ir Anužinė. Ta – pati giliausia, joje galima plukdyti arklius. Per kurio žemę teka Aiškūnas – to vardu ir sietuva. Nebėra kaime Mosteikos, nebėra jokio Juodeikos, likę tik jų sietuvos. Anužinė yra, bet ji našlė, jokių arklių neplukdo, plukdo kiti. Mačiau, kaip plukdė abu savo arklius Valužis, o Eidiejus – tą savo vieną, tik užmiršau jo vardą. Gražus arklys, garsiai prunkštė plukdomas.

Visose trijose sietuvose yra daug žuvų. Vidurdienį, per patį karštį, didelis būrys kuojų snausdamos kaitinasi paviršiuje, ir tai viena, tai kita vis pasiverčia ant šono. Kodėl jos sublyksi kaip auksas, jei pačios yra sidabrinės?

Granatos nesinešiau namo. Paslėpiau paupy serbento krūme, o pats parėjau mojuodamas tuščiu puodeliu. Motinai

pasakiau, kad dar nesirpsta tos žemuogės, o gal kiti vaikai bus nurinkę.

Aš jau supratau, kad nėra paprastas tas dalykas, kuriam ruošiuosi. Nebus taip, kad atsistosi ant sietuvos kranto, ištrauksi žiedą, pliumptelsi granatą į vandenį, o paskui tik susirinksi žuvis į krepšį ir patrauksi į žvyrijas kepti. Pirmų pirmiausia – tai didelis pavojus, aš tą supratau, ir jau vien tas supratimas saldžiai virpino širdį, kelias naktis ilgai neleisdamas užmigti. Kai prabusdavau „ant viedro“, stovėdavau tamsoje, išpūtęs pilvą, klausydamasis čiurlenimo, ir pajusdavau ne palengvėjimą, o vėl tą patį saldų pavojaus kirbinimą. Motina sakė, kad pasidariau išsiblaškęs: pasiūstas vienur – nueinu kitur, o valgydamas įsistebeiliju į langą ir sėdžiu su atvėpusia putruota lūpa. Sako, didelis pavojus – saldus. To nežinojau tada, nežinau ir dabar. Matyt, saldus, jei sako.

Geras žiupsnis druskos, susuktas į popiergalį, jau guli mano švarkelio kišenėje, degtukai taip pat, peilį paimsiu išeidamas, o senas krepšys, pamautas kieme ant tvoros, tartum šypso si kiauru dugnu į viršų, bet aš jam tą šypseną užkimšiu paupy pasilaužytomis vingiorykštėmis. Čia svarbu yra nutaikyti laiką. Dabar vasaros vidurys, pats jos karštumas, ir popiet kaimo žmonės eina nusnausti pokaičio. Eina ir motina su patėviu, bet ne visuomet. Kai tik jie užsnūs, aš peilį pakapt nuo stalo, krepšį capt nuo tvoros ir – tekinas prie upės. Granata laukia manęs serbento krūme. Kelis kartus ėjau tikrinti, ar tebėra, tuo pačiu ėjimu apžiūrėdamas visas tris sietuvas. Mosteikinė nelabai gili, šitas krantas lėkštas, tik anas status ir su giliai išgraužta pa-

kriaušė, todėl ir negerai, kad pakriaušė anoje pusėje. Man reikia, kad būtų šioje. Anužinė – per gili, kaip aš paskui susirinksiu žuvis į krepšį, kad plaukti dar nemoku? (Išmokys mane kaimo pusvaikiai tiktai kitą vasarą.) Todėl pati tinkamiausia man bus Juodeikinė. Šioje pusėje, vienoje vietoje, yra šioks toks skardelis, ant jo atsistojęs ir ištrauksiu žiedą, įmesiu granatą, o pats bėgsiu tolyn ir krisiu ant pilvo į žolę prie tokių nedidelių alksniukų. Po sprogimo jau bus galima eiti artyn ir žiūrėti, ar daug žuvų iškilo pilvais į viršų.

Bet viskas išėjo ne visai taip, kaip buvau suplanavęs ir numatęs. Jau stovėjau ant to Juodeikinės skardelio, jau kairės rankos smilių buvau įkišęs į žiedą, jau liko tik trūktelti ir sviesti... Man pradėjo taip drebėti kojos, kad vos nenugriuvau čia pat ant žemės. Užsimerkiau ir taip kurį laiką stovėjau, mintyse sakydamas toms kojoms: „Ko jūs bijot, kai aš pats visai nebijau?“ Nuo tų žodžių jos tartum aprimo, o aš trūktelėjau žiedą, iškėliau ranką su granata aukštyn, ir... dabar reikėjo mesti ją į vandenį, į pat sietuvos vidurį. Bet ranka nepajudėjo, taip ir liko iškelta, lyg būtų staiga paralyžiuota. „Mesk!.. Mesk!..“ – šaukiau sau iš visų jėgų, nors nebegalėjau pakrutinti net lūpų. Tik atsileido kumščio pirštai, ir granata nukrito man prie pat kojos. Žiūrėjau į ją žinodamas, kad tuoj pat sprogs. Bet mano koja besanti drąsesnė už ranką, ji spyrė į tą granatą, ir aš mačiau, kaip ji ritasi nuo skardelio į vandenį. Ar įkrito – nebemačiau, nes ir pats kritau ant žemės. Dar norėjau užsispausti delnais ausis, bet nebespėjau. Man pasirodė, kad granata sprogo po pat mano pilvu, giliau, žemėje. Nieko daugiau nebemačiau ir nebe-

girdėjau, tiktai neperstojantį spengimą ausyse. Kai šiek tiek atsitokėjau – vis dėlto besąs kažkaip nušliaužęs iki tų alksniukų...

Kai pavakary, ilgokai pagulėjęs ant žolės, linkstančiomis kojomis parsivilkau namo, patėvis tuoj pat paklausė:

– Kas ten paupy sprogo?

– Nežinau.

– Kur tu žinosi!.. – įsikišo motina. – Ar tik ir pats nebuvai prilindęs?

– Nebuvau...

Iki tol nežinojau, kad jau moku meluoti. Ir dar žiūrėdamas į akis. Bet vasara vis tiek buvo gera, nors truputį ir gėdinga.

Per vaikus sužinojau, kad kitame kaimo gale, išvežtųjų Vyšniauskų troboj, atidarė biblioteką. Vienas pirmųjų ten ir prisistačiau. Buvo labai nedrąsu, buvo taip nedrąsu, kad kelis kartus praėjau pro abu jos langus, žiūrinčius čia pat į kelią. Praeinu ir vėl sugrįžtu, praeinu ir vėl sugrįžtu. Net savo mažą atspindį įžiūrėjau stikluose. Bet viduje buvo knygos, kurias galėsiu skaityti, nes juk visą žiemą neisiu į mokyklą.

Biblioteka buvo tuščia, saulėta ir dulkėta. Prie lango, virš stalo, kyšojo didelė kupeta juodų plaukų, tokių juodų ir garbanotų, kokių dar nebuvau matęs. Ir du dideli papai, aptempti languota palaidinukės medžiaga, gulėjo ant stalo priekyje. Tik paskiausiai pamačiau jaunos merginos veidą.

– O!.. – pasakė tas veidas. – Atėjai knygų?.. Dar visai nedaug teatvežė, o vaikiškų neturiu nė vienos.

– Aš nenoriu vaikiškų.

– O!.. – vėl pasakė veidas. – Eik ir pasirink kokią plonesnę.